

Шарагіна О. В.,

кандидат філологічних наук,

директор Навчально-наукового інституту філології та журналістики,

старший викладач кафедри слов'янської

та романо-германської філології

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

ЕКСПРЕСІОНІСТИЧНІ ДОМІНАНТИ В НОВЕЛІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА «НОВИНА»

Експресіонізм як один із провідних напрямів літератури ХХ століття був сформований у Німеччині. Він характеризувався використанням різних художніх засобів (гротеск, гіпербола, символи), а також стилістичних прийомів, які трансформують емоційний стан головного героя та допомагають точно зобразити його внутрішній світ у художньому тексті. Представники експресіонізму намагаються відійти від традиційного сюжету й натомість створити літературу, де б провідною ідеєю була зацікавленість в глибоких психологічних процесах, які стосуються персонажів твору. Експресіонізм в українській літературі розвивався відповідно до західноєвропейських тенденцій, проте й вирізнявся характерними відмінностями.

Мета доповіді – схарактеризувати експресіоністичні домінанти (опис абсурдності людського буття, застосування межових ситуацій, відсутність авторських коментарів, використання таких образів як біль, страх, голод, бідність, душевний неспокій тощо) в новелі Василя Стефаника «Новина».

В. Стефаник був неперевершеним майстром соціально-психологічної новели. Ця істина міцно утвердилася в українському літературознавстві. О. Дяченко доводить, що цей митець – письменник-новатор, адже його «твори наділені глибоким ліризмом, і, зокрема, позбавлені будь-якого сентименталізму» [2, с. 97].

Василь Стефаник за манерою письма був виразним експресіоністом. Так, його твори, за класифікацією О. Дяченка, можна поділити за тематичними групами: «новели про рекрутчину та її трагічні наслідки для життя селянського люду („Виводили з села”, „Стратився”), еміграцію („Камінний хрест”), родинно-побутові проблеми („Кленові листки”, „Катруся”, „Новина”), про старість і самотність („Діти”, „Самасаміська”, „Ангел”), повоєнна доба („Діточа пригода”, „Марія”, „Сини”)» [2, с. 98], у яких письменник як справжній психолог проник в душу людини, зміг відчути її глибинно, показати психологічні

особливості кожного героя, складність внутрішнього світу, а також взаємодію з довкіллям. Дотримуючись рис експресіонізму та новелістичного жанру, автор відтворив усю багатогранність образів своїх героїв, а також зобразив людські характери, які знаходяться у важких життєвих обставинах. Варто зазначити, що митець не використовує розлогі портрети, адже вони заважають глибоко й точно розкрити внутрішній стан персонажів. Типовими героями новел В. Стефаніка є селяни, життям яких він переймався найбільше.

Новела «Новина» є майстерним соціально-психологічним твором. Як зазначає І. Кузьміна, «вся творчість В. Стефаніка пройнята психологізмом та відчуттям „маленької людини” серед безмежного світу. Переживання героїв Стефанікових новел – переживання самого автора» [3, с. 123]. Митець не розгортає сюжетну лінію у строгій часово-причинній послідовності, а відразу ж, з перших рядків вводить читача в перебіг подій. Новеліст часто починає свою оповідь з кульмінації чи розв'язки: *«У селі сталася новина, що Гриць Летючий утопив у річці свою дівчинку. Він хотів утопити й старцу, але та випросилася. Відколи Грициха вмерла, то він бідував»* [5, с. 3].

В. Стефанік не акцентує на конкретизації обставин героїв та їх портретів, він коротко і змістовно передає почуття головного героя, його психологічний стан: *«Гриць глянув на них із лави і погадав: „Мерці” – і напудився так, що аж його ніт обсівав. Чогось йому так стало, як коли би йому хто тяжкий камінь поклав на груди. Дівчата глемедали хліб, а він припав до землі і молився, але щось його тягнуло все глядіти на них і гадати: „Мерці!”»* [5, с. 4] – саме у цих рядках розкривається внутрішній стан головного героя, його переживання.

У новелі В. Стефаніка абсурдність людського існування, надмірний емоційний вияв, незахищеність людини від зовнішніх обставин простежується в образі головного героя, який, втомившись боротися з бідністю, голодом, страхом за життя дітей, змушений втопити їх. Автор не дає точної вказівки, чи облегло це страждання головного героя, проте можемо зробити висновок, що йому так і не вдалось позбутися своїх переживань: *«„Мнеотца і сина й святого духа амінь. Очинаш іжи єс на небесі і на землі”..... Вернувся і пішов до міста»* [5, с. 5].

Письменник вдається до використання межових ситуацій, для глибшої передачі емоційного стану героя, що найбільше простежується у тому моменті, коли Гриць Летючий втопив своїх дітей, не керуючись раціональністю, у ньому домінували емоційні переживання за доньок, страх самотності, непотрібності та вічних страждань, що стало рушійною силою для подальших дій героя: *«Над самою річкою не міг поволи йти, але побіг і лишив Гандзуню. Вона бігла за ним. Гриць, борзенько взяв Доцьку і з усеї сили кинув у воду. Йому стало легше і він заговорив скоро»* [5, с. 4].

Головною постає думка про поразку й безпомічність людини. Так, герой «Новини» відчуває себе непотрібним суспільству, яке довело батька до вбивства своїх дітей: *«Через скільки день Гриць боявся сидіти в хаті, все ходив по сусідах, а вони казали, що він дуже журився»* [5, с. 4].

Як стверджує В. Гудзенко, В. Стефаник вдається до психологічного аналізу емоційного стану головного героя для зображення його безпомічності. Так, «головними для письменника є не самі події, а психологічний процес їх відтворення, а також вплив зовнішніх факторів і обставин на почуття персонажів» [1, с. 6]. Письменник вводить *образ-символ каменя*, який передає душевний стан героя: *«Почорнів, і очі запали всередину так, що майже не дивилися на світ, лиш на той камінь, що давив груди»* [5, с. 4], а легкість настає лише після того, як головний герой втопив свою дочку: *«Йому стало легше»* [5, с. 4].

У В. Стефаніка відсутнє нагромадження авторських коментарів. Здебільшого він подає роздуми самих персонажів. Тому значну роль у творах відіграють діалоги та монологи, які завжди майстерно виписані митцем.

Таке використання В. Стефаніком коротких, проте сильних фраз засновано на доброму знанні нужденного й безправного життя покутського селянина, глибинному розумінні його душевного стану, що викликає неприйняття та бунт. Також, як зазначає Р. Мовчан, «авторські відчуття, переживання, які постійно тривожили новеліста, ретельно замасковані, тому для його новел та оповідань не характерне “суб’єктивне красномовство”» [4, с. 114]. Письменник відтворює точні, експресивні деталі, образи, у яких простежується біль, розпач, страх, відчай, безсилля. Експресивність у новелі «Новина» виражена, зокрема, й через використання коротких фраз типу *«кинув на піч, аби їли»*; *«йшов довго лугами»*; *«вона бігла за ним»* [5, с. 3–4]. Головний акцент на героєві, чийми очима письменник дивиться на світ, вказуючи на пригніченість життєвого шляху людини та її непотрібність у навколишньому світі.

Прибічники напрямку експресіонізму відкидали зовнішній світ як втілення дисгармонії та хаосу, на їх думку, єдиним, що потребувало уваги було суб’єктивне переживання сенсу буття, розкриття творчого духу митця, при якому увага зосереджується не на реальності, а способі її вираження через емоції, що характерне для новели «Новина» В. Стефаніка. Цей момент ми простежуємо у ситуації, коли Гриць намагається втопити доньку, і вона просить його не робити цього. Ця подія, на нашу думку, має найбільше емоційне напруження: *«– Таточку, не топить мене, не топить, не топить!»* [5, с. 4].

Зокрема, В. Стефанік у своїй новелі, і в інших творах популяризує основні експресіоністичні постулати: антитези (*«взяв Доцьку і з усеї*

сили кинув у воду. Йому стало легше і він заговорив скоро» [5, с. 4]), гротеск («А чума десь ходить, бодай голову зломил, а до вас не поверне. Сеї хати і чума злякалася б» [5, с. 3]), гіперболи («очі запали всередину так, що майже не дивилися на світ» [5, с. 4]) та порівняння («дав їм шматок хліба, а вони, як щенята коло голої кістки, так коло того хліба заходилися» [5, с. 3]), основна мета яких – підсилити суперечливість та катастрофічність подій. Звернімо увагу ще на той факт, що головний герой цього твору відчужений від навколишнього світу, він відчуває абсолютну байдужість до всього, що його оточує.

Також варто звернути увагу і на побудову новели В. Стефаніка, у ній немає фокусу проблеми, її кінця, пояснення вчинків головного героя, ніхто з інших персонажів не дивується тому, що відбувається, загалом все сприймається як норма, що власне і породжує велику кількість інтерпретацій сюжету.

Отже, В. Стефанік, як письменник-експресіоніст, намагався відтворити у своїй творчості глибину страждань «маленької» людини у світі зла й несправедливості. Автор новел зумів розкрити весь психологічний портрет головного героя не втручаючись у сюжет. А провідні експресіоністичні домінанти у новелі «Новина» базуються на таких образах як: бідність, страх, голод, плач, душевний неспокій, біда, морок тощо. Подібно до рис експресіонізму: різкі, загострено-контрастні образи, новеліст створив твір нервово-емоційного монологу-крику, у якому хвилювання за самотню і незахищену від жорстокості світу людину, змушує читача звертати увагу на такі проблеми людства як протест проти технізації та механізації суспільства, імперіалістичних війн, бездуховності, рабської психології тощо.

Список використаних джерел:

1. Гудзенко В. Експресіоністичні первини В. Стефаніка у творчості В. Портяка. *Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2010. Вип. 21. С. 4–6.
2. Дяченко О. Експресіонізм та новелістика В. Стефаніка. *Актуальні проблеми сучасної філології та методики викладання мов у вишах*. 2019. Вип. 3. С. 95–98.
3. Кузьміна І. Експресія та психологізм соціальних новел Василя Стефаніка. *Молодь і ринок*. 2018. Вип. № 5 (160). С. 124–128.
4. Мовчан Р. Василь Стефанік і експресіонізм в українській літературі 1920-х років. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2016. Вип. № 2 (34). С. 112–121.
5. Стефанік В. Новина та інші оповідання. Новоросійськ : Друкарня «Черноморской Газети». 1917. С. 3–5.